

*Тетяна КАРА-ВАСИЛЬЄВА,
доктор мистецтвознавства,
член-кореспондент АМУ*

НОВЕ СЛОВО МИСТЕЦТВОЗНАВЦЯ
Рецензія на монографію О.Голубця «Між свободою і
тоталітаризмом. Мистецьке середовище Львова
другої половини ХХ століття» –
Львів: Академ експрес, 2001. – 175с.

Орест Голубець – доктор мистецтвознавства, проректор з наукової роботи, професор, сьогодні він є творчою особистістю, тим лідером, який очолює і формує мистецьке середовище Львова. Його концептуальні проекти, художні виставки викликають інтерес громадськості, органічно вписуючись у міжнародний мистецький контекст. Серед масштабних міжнародних мистецьких акцій останніх років, до яких О.Голубець доклав чимало зусиль, слід, насамперед, відзначити виставки «Джерела свободи» Берлін-Вроцлав-Львів (1997); «Пункт перетину» за участю мистецьких академій Львова, Києва, Лодзі, Вільнюса, Москви (2000); «Львівське художнє скло» у межах культурно-мистецької акції «Дні Львова у Кракові» (2003).

Важливою прикметою творчої позиції О.Голубця є увага і шанобливе ставлення до незаперечних авторитетів і фундаторів українського мистецтва, таких як Г.Сельський, З.Флінта, Е.Мисько, К.Звіринський, Д.Кривач та ін. Саме на основі їхніх здобутків було розроблено наукову концепцію та підготовлено виставки з нагоди ювілейних для Львівської академії мистецтв дат – 55 і 60 років від дня заснування (2001, 2006). Ці грандіозні виставки засвідчили, що нині Академія – провідний заклад, де виховують і готують творчі особистості у різних галузях мистецтва (декоративному, образотворчому, в галузі реставрації, дизайну, мистецтвознавстві). Усі ці широкомасштабні культурні проекти О.Голубця не випадкові, адже їхнім підґрунтям є його солідний науковий доробок як дослідника сучасного мистецтва, глибокого і вдумливого історика мистецтва, арт-критика. Він за-

вжди йшов непротореними шляхами, долаючи спротив і утверджуючи в своїх дослідженнях, численних статтях і монографіях важливість новаторських пошуків митців, виявляючи їхню високу духовність і творчу активність.

Монографія “Між свободою і тоталітаризмом. Мистецьке середовище Львова у другій половині ХХ століття», що вийшла друком у Львові 2001 року – це перше фундаментальне дослідження одного з найскладніших періодів нашої історії. Вона написана в тоні загостреної полемічності, що, втім, відповідає гостроті поставлених питань.

Дослідження такого характеру і спрямування могло з’явитися в Україні лише сьогодні. До цього часу аналіз особливостей “соцреалізму” не був об’єктом глибокого і всебічного культурологічного і мистецтвознавчого аналізу наших науковців. Це, власне, перша спроба висловити свій погляд на основні процеси, що відбувалися в художньому житті Львова другої половини ХХ ст.

Кожне покоління переглядає і засвідчує власне бачення історії. ХХ століття вже добігло кінця і, можливо, саме це спонукає підбити підсумки з позицій ХХІ століття.

Еволюційні процеси та революційні катаклізми зумовили складну панораму художнього життя в Україні впродовж ХХ ст.: його злету й занепади, усвідомлення своєї причетності до створення авангардних мистецьких ідей й задушливий період тоталітаризму, його гротескова протилежність у формі соц-арту, нові часи постмодернізму. Доба “соцреалізму” потребує сьогодні об’єктивної, спокійної і зваженої оцінки. Настав час усвідомити всю палітру акцентів у мистецтві означеного періоду в нашому історичному минулому. Саме в цьому вбачає своє завдання автор монографії і успішно його розв’язує.

Друга половина ХХст. – складний, сповнений протиріч період. Саме тоталітарність соцреалізму породила феномен андеграунду (особливо яскравого в художньому житті Львова, Києва), розподіл художніх уподобань митців за стилістично-художніми спрямуваннями. На сторінках книги автор доводить, що тоталітарна субкультура радянського суспільства була напрочуд стійкою. В епоху її панування за всіма подіями тодішнього життя приховувалися глобальні інтереси, настанови та амбіції влади. Міф про нову дійсність розроблявся поза сферою мистецтва, його загальні контури

формувалися у партійних документах та директивах, резолюціях з'їздів, офіційній літературі, кінематографі. Риси мистецтва “соцреалізму” мали прямі аналогії з настановами тоталітарних режимів Італії, Німеччини, про що яскраво свідчать художні виставки цих країн. Ішло цілеспрямоване формування і становлення “великого стилю” 30 – 50-х рр. з його міфами, пропагандистськими кліше, створенням штучної ідеї святково-оптимістичної атмосфери. Характерною ознакою доби соцреалізму було звернення до неокласики як стильового орієнтиру, що лягло в основу всього офіційного мистецтва. 30 – 50-х рр. – це структурований континуум, не зіставлений із реальним історичним розвитком світового мистецтва. Саме тому розгляданий період не є органічним продовженням попереднього етапу, натомість штучним повторенням класичної спадщини. Усі чітко виражені ознаки соцреалізму як стильового напрямку яскраво відбилися на теренах Росії, Східної України. Зі значним запізненням, з 1939 р., ці настанови були штучно занесені у мистецьке середовище Львова. Як доводить дослідження О.Голубця, львівська школа митців дуже болісно і гостро відчула гніт політико-ідеологічних утисків, виявляючи, з одного боку – пристосування митців до нових умов, з іншого – свідоме і послідовне прагнення зберегти мистецькі традиції. Власне, аналіз цього мистецького феномену і складає основне завдання, а, відтак, і наукову значимість праці О.Голубця. Торкаючись періоду тоталітаризму 30-х рр. загалом, він наголошує, що на західноукраїнських землях соцреалізм був впроваджений значно пізніше, лише в середині 40-х рр., справедливо відзначаючи, що процеси і події, які тут відбувалися, мали свою місцеву специфіку.

У монографії глибоко, із залученням широкого фактологічного матеріалу, проаналізовано переміни у мистецькому середовищі Львова, зумовлені утвердженням в середині ХХ ст. радянської влади, а, відтак, соціалістичного тоталітаризму. В роботі на основі аналізу художнього життя Львова науково обґрунтовано і виявлено основні напрями і наслідки впровадження методу соціалістичного реалізму, зокрема й ті негативні зміни у свідомості художників, що відбулися у сфері естетичних уявлень, морально-психічні деформації у духовній сфері в період 1939 – 1954 рр.

На сторінках монографії О.Голубець виділяє важливий фактор позиції нонконформістів, значення “шестидесятників” у період

«відлиги» 60-х рр. і пріоритет творчої індивідуальності у середовищі митців Львова у 70 – 80-х рр. Важливим аспектом роботи є виявлення своєрідності саме мистецького середовища Львова, збереження ним міцних духовних традицій, які сприяли швидкій реактивації у час становлення державної незалежності в 90-х рр. Для реалізації цього завдання автор розглядає зазначені вище процеси в історико-хронологічному аспекті, виділяючи кілька етапів.

Період 1939 – 1950-і рр. – учений розглядає як час змін у суспільно-політичних і естетичних уявленнях та деформацій у духовній сфері.

Період 1956 – 1986-і рр. – як час протистояння творчої особистості митців, період “відлиги”, відродження національної ідеї у творчості шестидесятників.

Період 1986 – 2000 рр. – автор виділяє як перехідний період, час реактивізації мистецького середовища. Саме цей розділ роботи заслуговує на увагу, в ньому наголошено на потребі реставрації цілісного образу української культури, глибокого осмислення процесів, що сьогодні відбуваються в цілому в Україні, і, зокрема, у мистецькому середовищі Львова. Актуальні проблеми сьогодення визначають місце і перспективи сучасного українського мистецтва. Адже 90-і рр. ХХ ст. – складний період історії, і, як зазначає автор, вони позначені здобуттям Україною державної незалежності, що призводило як до самоідентифікації і національного самовизначення, так і до інтеграції у світовий навколишній світ. Ці складні процеси спрямовані, з одного боку, на самопоглиблення і спрямування мистецтва в минуле і традиційне, з іншого – швидка інтегрованість сприяла зміні художнього життя, осмисленню процесів розвитку світового мистецтва і співвіднесенню його з напрямком української культури. Саме 90-і рр. були часом започаткування постпостмодерністського етапу в розвитку культури і, відповідно, переорієнтації митців, переоцінки ними попереднього художнього досвіду і естетичних ідеалів. Наслідком цього є зміна художньої моделі мистецтва і естетичних орієнтирів. Українські митці, і це засвідчують митці Львова, здобувши творчу незалежність і свободу творчості, опинилися у колі найрізноманітніших мистецьких напрямків і концепцій, стали свідками і, водночас, будівничими зміни соціальної функції мистецтва, різновекторності його напрямків,

різномасштабності художньої мови і стилістики, найновітніших мистецьких концепцій. Сторінки книги, присвячені новітньому мистецькому середовищу Львова, перекидають місток до першого розділу, де О.Голубець змальовує особливості мистецького середовища Львова напередодні приходу тоталітаризму. Автор змальовує типово європейський шлях творчих пошуків львівських митців, їхню інтегрованість у тогочасний контекст розвитку художньо-стильових напрямків. Саме тому аналіз наступних, уже зазначених розділів, яскраво виявляють контраст мистецького життя Львова подальших часів, коли здійснювався тиск на творчу особистість, відбувалося нищення досягнень українського мистецтва і, як наслідок, “руйнування природної сфери формування та розвитку творчої особистості”.

Цілком справедливо критикуючи негативні явища епохи тоталітаризму (1939 – 1954), його згубний вплив на всі сфери духовного життя, в монографії відзначено “двошаровість” культури 30-х рр., проаналізовано на конкретних прикладах, яким чином ці процеси відбилися у творчості різних митців. Адже не всі художники на теренах західної України беззастережно прийняли і кон’юнктурно відреагували на настанови офіційної влади своєю творчістю. За художника говорять безпосередньо твори мистецтва, саме вони є свідком історії. В книзі спостерігаємо спробу виявити різноманітні зрізи художнього життя, зокрема, проаналізувати як деякі митці позитивно відгукнулися на настанови владних структур, інші – відаючи данину офіційному мистецтву, творили в майстернях для себе широко і безпосередньо, ще інші – змінили галузь творчості, поринули у сфери декоративного мистецтва, та ін.

Сьогодні проблеми тоталітарного мистецтва цікавлять мистецтвознавців різних країн. Останнім часом вийшло чимало монографій на цю тему (Росія, Італія, Німеччина, Польща). Саме тому важливо, що на сторінках монографії подано історіографію та іконографію поняття “соцреалізм”, “тоталітарне мистецтво”, представлені різні мистецтвознавчі погляди і підходи до цих категорій.

Для виявлення широких інспірацій і аналогій з’ясовано, чим художнє життя Львова відрізнялося від Києва, Одеси, Харкова; розглянуто процеси, що відбувалися у Москві, і як вони специфічно відбивалися в інших республіках.

На сторінках роботи автор цілком справедливо критикує незадовільний стан в українському мистецтвознавстві, нерозробленість термінології. За твердженням автора, саме це протистояння було основою конфлікту мистецького середовища Львова 40 – 50 рр.

Аналізуючи складні і суперечливі часи, автор поєднує уважний мистецтвознавчий аналіз з фіксацією явищ і художніх подій, спокійний аналітичний тон піднімаючи до рівня схвильовано-загостреної публіцистичності.

Книга О.Голубця, висвітлюючи недосліджену ділянку в історії українського мистецтва, заповнює лакуну в питанні виявлення маловідомих сторінок вітчизняної культури; такий актуальний, глибокий, науковий доробок є значним внеском у розвиток українського мистецтвознавства.